

Міністерство освіти і науки,
молоді та спорту України
Науково-дослідний інститут
приватного права і підприємництва
АПрН України

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
Юридичний інститут

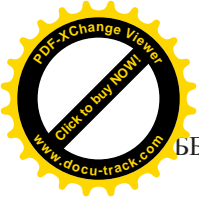
Проблеми охорони прав суб'єктів корпоративних правовідносин

Матеріали

Міжнародної науково-практичної
конференції, *присвяченої 10-ій річниці
створення Лабораторії з вивчення
проблем корпоративного права
Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва
Національної академії правових наук
України*

23-24 вересня 2011 року

м. Івано-Франківськ, 2012

ББК 67.9 (4Укр)

П78

Редакційна колегія:

О.Д.Крупчан – академік НАПрН України, директор Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва НАПрН України, кандидат юридичних наук, доцент;

В.В.Луць – академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор;

В.А.Васильєва – директор Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного права;

І.Б.Саракун – кандидат юридичних наук, ст. наук. співр., ст. наук. співр. Лабораторії з вивчення проблем корпоративного права НДІ ППП НАПрН України.

Рекомендовано до друку Вченою Радою Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва НАПрН України (протокол № 2 від 29 лютого 2012 року)

П78 Проблеми охорони прав суб'єктів корпоративних правовідносин [текст] : *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-ій річниці створення Лабораторії з вивчення проблем корпоративного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва Національної академії правових наук України* (проведеної Лабораторією з вивчення проблем корпоративного права НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України спільно з Юридичним інститутом Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника 23-24 вересня 2011 року) – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2012. - 189 с.

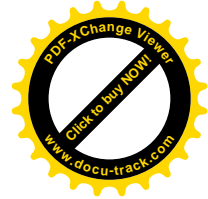
У збірник включені статті і тези доповідей учасників Всеукраїнського науково-практичного семінару, який відбувся 23-24 вересня 2011 року на базі Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Висвітлюються результати наукових досліджень проблем охорони прав суб'єктів корпоративних правовідносин.

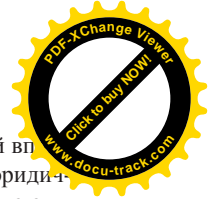
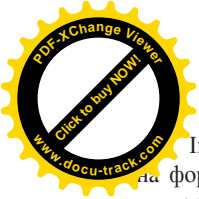
Для студентів, слухачів, курсантів юридичних факультетів, науковців, практичних працівників та всіх зацікавлених осіб.

ББК 67.9 (4 Укр)

© Інститут приватного права і підприємництва НАПрН України, 2012

©Юридичний інститут Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2012

Інститут права оперативного управління в цілому справив позитивний вплив на формування правосуб'єктності державних підприємств і установ як юридичних осіб публічного права, вніс визначеність у взаємовідносини між державою як власником і підприємствами і установами, як правового інституту реалізації права державної власності.

Державні підприємства, засновані на державній власності, в тому числі казенні підприємства створюються на підставі рішень уповноважених органів, які за своїм змістом слід розглядати як волевиявлення держави на здійснення належних їй правомочностей власника.

З метою усунення суперечностей між Цивільним та Господарським кодексом України, пропонується включити в доповнити ст. 329 ЦК частиною другою, де передбачити, що юридична особа публічного права не є власником цього майна. Майно їм належить на праві господарського відання та оперативного управління на нерухомим та рухомим майном, що належить до державної або комунальної власності. У разі набуття сукупності речей (у складі майнового комплексу) речове право виникає на кожну річ. Таким чином, до переліку «інших» речових прав визначених статтею 395 ЦК слід включити: право господарського відання юридичних осіб публічного права на майно, яке знаходиться у їх віданні.

1. Вінник О.М. *Господарське право: навчальний посібник. - 2-ге вид., змін. та доп. - К.: Всеукраїнська асоціація видавців "Правова єдність", 2008. С.216-219*
2. Щербина В.С. *Суб'єкти господарського права / Щербина В.С. – К: Юрінком Інтер, 2008. - 263с.*
3. Жамен С. *Торговое право / С. Жамен, Л.Лакур. - М.: Междунар.отношения., 1993.-255 с.*
4. Мамутов В.К *Господарське право зарубіжних країн / В. Мамутов, О.Чувтило. – К.: Ділова Україна, 1996 - 352с.*
5. *Мартемьянов В.С. Хозяйственное право: Учебник в 2-х томах / [ред. В.С. Мартемьянов].- М. Изд-во БЕК,1994.- Т.1.-1994.- 298с.*

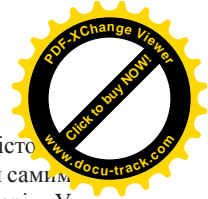
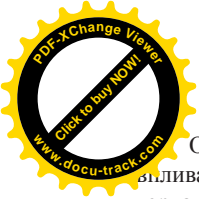
Луць В.В.

доктор юридичних наук, професор, академік
Національної академії правових наук України

Захист інтересів акціонерів при укладенні товариством значних правочинів (договорів)

У процесі створення та діяльності господарських, зокрема акціонерних товариств, у регулюванні корпоративних відносин, що складаються між засновниками, учасниками і самим товариством, важлива роль відводиться цивільно-правовим договорам (правочинам). Це, зокрема, засновницькі договори про створення акціонерного товариства; договори купівлі-продажу акцій, що раніше були вилучені товариством в інших акціонерів; договори про злиття або приєднання акціонерних товариств; угода між акціонерами та інші.

Як господарюючий суб'єкт акціонерне товариство (АТ) вступає в різноманітні відносини з іншими суб'єктами цивільного права – фізичними та юридичними особами з приводу реалізації (придбання) товарів, виконання робіт, надання послуг тощо. Договори, пов'язані з поточною діяльністю товариства, укладаються, як правило, його виконавчим органом або за його уповноваженням – іншими особами.

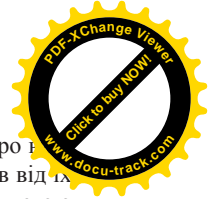
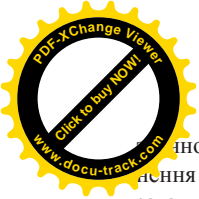

Однак серед договорів, які укладаються АТ, можуть бути й такі, що істотно впливають на майнову базу товариства (зменшуючи або збільшуючи її) і тим самим торкаються інтересів як самого товариства, так і його учасників – акціонерів. У Законі України від 19 вересня 1991 р. «Про господарські товариства» (п. «і» ч. 5 ст. 41) [1] до компетенції загальних зборів АТ було віднесено затвердження договорів (угод), укладених на суму, що перевищує вказану в статуті товариства. Таке вирішення цього питання в законі не можна було вважати раціональним, оскільки кожного разу при необхідності укладання договору на суму, що перевищує зазначену в статуті товариства, потрібно було скликати загальні збори акціонерів, що ускладнювало укладання договору у зв'язку з дотриманням процедури скликання загальних зборів. Відповідно до п. 2 розділу XVII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України від 17 вересня 2008 р. «Про акціонерні товариства» [2] втратили чинність статті 1 – 49 Закону «Про господарські товариства» у частині, що стосується акціонерних товариств, тому у визначенні особливої категорії правочинів, що укладаються АТ на значну суму, слід тепер виходити із положень п. 4 ст. 2 і ст. 70 акціонерного закону про «значні правочини». На жаль, в літературі з корпоративного права питанню про значні правочини акціонерних товариств не приділено достатньої уваги. З останніх праць, опублікованих в Україні з цього питання, можна назвати роботи О.М. Вінник [3, с. 76 – 78; 210 – 213], С. Тенькова [4, с. 46 – 48].

Згідно з п. 4 ст. 2 Закону про АТ значним вважається правочин (крім правочину з розміщення товариством власних акцій), учинений акціонерним товариством, якщо ринкова вартість майна (робіт, послуг), що є його предметом, становить 10 і більше відсотків вартості активів товариства за даними останньої річної фінансової звітності. Статутом АТ можуть бути визначені додаткові критерії для віднесення правочинів до категорії значних правочинів. Разом з тим, вимоги до порядку визначення значного правочину, передбачені статтею 70 Закону України «Про акціонерні товариства», застосовуються як додаткові до інших вимог щодо порядку вчинення певних правочинів, передбачених законодавством або статутом акціонерного товариства.

Закон про АТ диференціює порядок прийняття рішення про укладання значних правочинів залежно від їх суми та компетенції органів товариства щодо прийняття таких рішень: якщо ринкова вартість майна або послуг, що є предметом значного правочину, становить від 10 до 25 відсотків вартості активів за даними останньої річної фінансової звітності АТ, то рішення щодо його вчинення приймається наглядовою радою. У разі неприйняття наглядовою радою рішення про вчинення значного правочину питання про його вчинення може бути винесене на розгляд загальних зборів

Якщо ринкова вартість майна або послуг, що є предметом значного правочину, перевищує 25 відсотків вартості активів за даними останньої річної фінансової звітності акціонерного товариства, рішення про вчинення такого правочину за поданням наглядової ради приймається загальними зборами: при ринковій вартості майна або послуг, що є предметом значного правочину, від 25 до 50 відсотків вартості активів АТ – рішення приймається простою більшістю голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у загальних зборах та є власниками голосуючих з цього питання акцій; при ринковій вартості майна або послуг, що є предметом

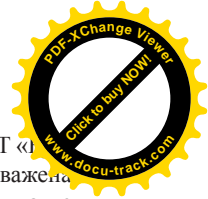
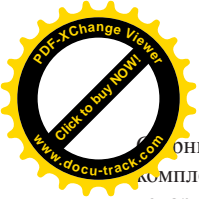
ного правочину, від 50 і більше відсотків вартості активів – рішення про і рішення значного правочину приймається трьома чвертями голосів акціонерів від їх загальної кількості. При цьому забороняється ділити предмет правочину з метою ухилення від порядку прийняття рішень про вчинення значного правочину, передбаченого ст. 70 Закону про АТ. Очевидно, що рішення відповідних органів АТ мають прийматись і в разі визнання недійсними чи розірвання раніше схвалених і укладених значних правочинів.

Звичайно, і при дії нового акціонерного закону залишатимуться проблеми з укладанням значних правочинів, на які потрібна згода загальних зборів. Якоюсь мірою вирішенню цих проблем сприятиме положення, закріплене у ч. 3 ст. 70 Закону про АТ: «Якщо на дату проведення загальних зборів неможливо визначити, які значні правочини вчинятимуться акціонерним товариством у ході поточної господарської діяльності, загальні збори можуть прийняти рішення про попереднє схвалення значних правочинів, які можуть ним вчинятися протягом не більш як одного року, із зазначенням характеру правочинів та їх граничної вартості».

В судовій практиці нерідко виникають питання щодо дійсності значних правочинів (правочинів на суму, що перевищує вказану у статуті), укладених виконавчим органом АТ з відступом від порядку їх схвалення наглядовою радою чи загальними зборами. Коментуючи практику вирішення господарським судами спорів про визнання недійсними договорів, укладених головою правління від імені АТ на суму, що перевищує вказану у статуті товариства (п. «і» ч. 5 ст. 11 Закону «Про господарські товариства»), С. Тенькав схвально оцінював позицію вищих судових інстанцій, виражену в їх роз'ясненнях про те, що подальше незатвердження такого договору загальними зборами або спостережною радою у порядку, передбаченому статутом товариства, не може бути підставою для визнання договору недійсним [4, с. 47].

Проте зустрічаються й інші рішення судових органів з цих питань. Так, Відкрите акціонерне товариство (ВАТ) «Будкомплекс», м. Євпаторія, звернулося до господарського суду Автономної Республіки Крим з позовною заявою про розірвання інвестиційного контракту, укладеного між ВАТ «Будкомплекс» та комунальним товариством «Соціальна ініціатива і Компанія». В поясненнях до позовної заяви позивач змінив предмет позову і просив визнати контракт недійсним.

Вищий господарський суд України у складі колегиї суддів, проаналізувавши матеріали справи, мотиви прийнятого судом першої інстанції рішення про визнання інвестиційного контракту недійсним, постанову апеляційної інстанції та законодавство, скасував постанову Севастопольського апеляційного господарського суду у цій справі, а рішення господарського суду АРК залишив без змін. Окрім порушення сторонами вимог ст. 24 Закону України «Про режим іноземного інвестування» та ст. 1131 Цивільного кодексу України щодо реєстрації та змісту інвестиційного контракту про спільну діяльність, ВГСУ у своїй постанові відзначив відступ при укладанні контракту від положень статуту ВАТ «Будкомплекс». Відповідно до п/п «і» п. 9.3.5 цього статуту наглядова рада не тільки затверджує, але й погоджує угоди, межі яких перевищують встановлені статутом розміри. Як зазначено в рішенні суду першої інстанції, статутний фонд ВАТ «Будкомплекс» складає 3154070 грн., а інвестиційний контракт значно перевищує межу угоди, яку правління та його голова мають право укладати без попереднього узгодження з наглядовою радою.

ний інвестиційний контракт не було узгоджено з наглядовою радою ВАТ «Комплекс», а отже виконавчі органи товариства і будь-яка особа, уповноважена товариством на укладання від його імені угод, обмежені в повноваженнях та не володіли необхідним об'ємом дієздатності, а відповідно виконання угоди цими та іншими особами не може свідчити про її схвалення юридичною особою без узгодження такої угоди з уповноваженим та не колегіальним органом [5].

Виникає запитання: які наслідки укладання акціонерним товариством значного правочину в разі недотримання порядку його схвалення, передбаченого статтею 70 закону про АТ, і хто може звертатись з позовом до суду про захист інтересів товариства або його учасників у зв'язку з його укладанням?

Передусім слід виходити з вимог ст. 203 ЦК про те, що зміст правочину не може суперечити Цивільному кодексу, іншим актам цивільного законодавства, в даному разі Закону України «Про акціонерні товариства» (ст. 70). Юридична особа, як зазначено у ст. 92 ЦК, здійснює свою цивільну дієздатність, тобто набуває цивільних прав та обов'язків і здійснює їх через свої органи, які діють відповідно до установчих документів та закону. Орган або особа, яка відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступає від її імені, зобов'язана діяти в інтересах юридичної особи, добросовісно і розумно та не перевищувати своїх повноважень. У відносинах із третіми особами обмеження повноважень щодо представництва юридичної особи не має юридичної сили, крім випадків, коли юридична особа доведе, що третя особа знала чи за всіма обставинами не могла не знати про такі обмеження.

Отже, порушення порядку щодо попереднього схвалення наглядовою радою або загальними зборами АТ значного правочину може бути підставою для визначення такого правочину недійсним, хоч про це в Законі про АТ нічого не сказано. А от щодо правочинів, які вчиняються із заінтересованістю, у ч. 2 ст. 72 Закону про АТ зазначено, що в разі недотримання особою, заінтересованою у вчиненні товариством правочину, вимог, передбачених статтею 71 цього Закону, та вчинення товариством правочину з юридичною особою, всі акції (частки, паї) якої належать цій особі та/або її афілійованим особам, товариство або будь-хто з його акціонерів має право вимагати визнання цього правочину судом недійсним і відшкодування збитків та/або моральної шкоди.

Зазвичай з позовом до суду про визнання недійсним значного правочину, укладеного з порушенням порядку його схвалення, має звертатись виконавчий орган АТ. Проте, як слушно зазначає О.М. Вінник, заінтересованими особами можуть бути і акціонери товариства, зокрема у разі, якщо внаслідок вчинення значного правочину з порушенням встановленого порядку майнова база / активи товариства зменшилися настільки, що загальні збори АТ не мають права навіть приймати рішення про виплату дивідендів чи прийняте раніше відповідне рішення не може бути виконане (ст. 31 Закону про АТ) [3, с. 78]. Крім того, виконавчий орган (голова правління АТ), який уклав значний правочин з порушенням встановленого порядку, може нехтувати своїм правом і зволікати із зверненням до суду з позовом про визнання такого правочину недійсним. Очевидно, за уповноваженням наглядової ради чи загальних зборів з подібною вимогою в суд може звернутись й інша особа.

Що ж до можливості звернення акціонерів до суду за захистом інтересів товариства та/або своїх інтересів, то законодавство в Україні не передбачає (за окре-

чи винятками, наприклад при укладанні правочину із заінтересованістю) при акціонера на подання так званого непрямого (чи похідного) позову.

Судова практика з корпоративних спорів негативно ставиться до таких позовів. Як роз'яснила Президія Вищого господарського суду України в Рекомендаціях від 28.12.2007 р. № 04-5/14 «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин» (п.2.2.1), суди у вирішенні спорів за позовами акціонерів про захист прав акціонерного товариства, в тому числі про визнання недійсними угод, укладених товариством, повинні досліджувати, чи уповноважений акціонер на представництво інтересів акціонерного товариства. Відсутність такого уповноваження може бути підставою для відмови у задоволенні позову. В такому ж сенсі висловився і Пленум Верховного Суду України в п.11 Постанови від 24.10.2008 р. №13 «Про практику розгляду судами корпоративних спорів», зазначивши, що акціонери (учасники) господарського товариства не вправі звертатися до суду за захистом прав та інтересів інших акціонерів (учасників) господарського товариства та самого товариства поза відносинами представництва, а також обґрунтовувати свої вимоги порушенням прав інших акціонерів (учасників) товариства.

Разом з тим, у ч.5 п. 5 постанови від 6 листопада 2009 р. № 9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» Пленум Верховного Суду України роз'яснює, що відповідно до статей 215 і 216 ЦК вимога про визнання оспорюваного правочину недійсним та про застосування наслідків його недійсності, а також вимога про застосування наслідків недійсності нікчемного правочину може бути заявлена як однією зі сторін правочину, так і іншою заінтересованою особою, права законні інтереси якої порушено вчиненням правочину [6, с. 79].

Слід підтримати думку, що неодноразово висловлювалась в літературі, про наділення акціонерів правом подавати в суд позови в інтересах товариства та/або своїх інтересах, якщо вони ігноруються виконавчим органом про укладанні правочинів від імені товариства, зокрема при укладанні значних правочинів.

1. *Відомості Верховної Ради України (ВВР).* – 1991. – № 49. – Ст. 682.
2. *Відомості Верховної Ради України (ВВР).* – 2008. – № 50 – 51. – Ст. 384.
3. *Вінник О.М. Проблеми правового регулювання корпоративних і партнерських відносин / О.М. Вінник.* – К., 2010; *Науково-практичний коментар Закону України «Про акціонерні товариства».* – К.: Юрінком Інтер, 2009.
4. *Теньков С. Коментар судової практики вирішення корпоративних конфліктів / С. Теньков.* – К.: Юрінком Інтер, 2005.
5. *Справа № 2 – 8 / 2367 – 2005.*
6. *Постанова Пленуму Верховного Суду України із загальних питань судової діяльності та у цивільних справах.* – Харків: Видавничий будинок «Фактор», 2011.